

อุปมาแห่งชีวิต: นัยพินิจเพื่อความเข้าใจชีวิตอย่างถ่องแท้*

The Metaphor of Life: Meaning Analysis for Clearly Understanding of Life

ประทีป พิษทองกลาง¹ และ ญาดาวิมินทร์ พิษทองกลาง²

Prateep Puchthonglang¹ and Yathaweemint Puchthonglang²

¹คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

¹Department of Social Sciences, Rajamangala University of Technology Lanna, Thailand.

²นักวิจัยอิสระ

²Independent researcher, 128 Huay kaew road, Muang, Chiangmai, Thailand.

¹Corresponding Author. Email: Khun_Jedrin@hotmail.com.

Doi : 10.14456/jmcupeace.2017.97

บทคัดย่อ

อุปมาเป็นวิธีการและเทคนิคการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้บ่อยที่สุด เพื่ออธิบายเรื่องที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม เปรียบเทียบเรื่องที่แสดงให้เห็นกระจ่างขึ้น ทำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพชัดเจน ไม่ต้องอธิบายให้ยืดเยื้อ อุปมาในพระสูตรที่พระพุทธองค์ทรงนำเสนอแสดงมีมากมาย ล้วนแต่คมคาย มีจุดหมาย มีประโยชน์ ช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้ง เข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัด และเข้าใจง่ายขึ้น บทความวิจัยเชิงคุณภาพนี้ นำเสนออุปมาแห่งชีวิต จำนวน 32 อุปมาที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก เช่น ชีวิตเหมือนรอยมิดที่กรีดลงน้ำ เมื่อยกมือขึ้นรอยก็หายไป ชีวิตเหมือนหัวผีที่ปวดร้าวระบม ชีวิตเหมือนพยับแดดดูจางหาย เห็นจริง แต่ไม่จริง ชีวิตเหมือนธงหนึ่งบรรจุศพ เป็นต้น พระพุทธเจ้า พระโหราธิบดี เทวดาและพระสาวกยกขึ้นมาสอน เพื่อนำมาประยุกต์ใช้และทำความเข้าใจชีวิตอย่างถูกต้อง ถ่องแท้ตามหลักอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และความเป็นอสุภะ อันจะนำไปสู่การปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: พระสูตรต้นตปิฎก; อุปมาอุปไมย; ชีวิต; ไตรลักษณ์

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “อุปมาแห่งชีวิต: นัยพินิจในพระสูตรต้นตปิฎก” โครงการผลิตเอกสารและผลงานทางวิชาการ กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงใหม่

Received April 23, 2017; Accepted July 24, 2017.

Abstract

The metaphor is the method and teaching technique used by the Buddha most frequently to describe the abstract as concrete. Comparing issues clarify that the listener understand clearly without the need for more explanation. The metaphor in Sutra shown by the Lord Buddha was plentiful. There had aims, sharp and usefulness that making the subject incomprehensible becomes easy to understand. The findings indicated that Suttanta Pitaka had 32 the metaphors of life i.e. Life is like a knife cut into the water. When you raise your hand, it disappears, Life is like a boil boom, Life is like a canary but it's not real Life is like a leather bag etc. Lord Buddha, Bodhisattva, Vedas and His Disciples had taught for the clearly understanding of life according to Anicca, Dukkha, Anatta and Asupa will lead to the correct practice of Buddhism.

Keywords: Sutta Pitaka; Metaphor; Life; Three Marks of Existence

บทนำ

พระพุทธเจ้าทรงใช้อุปมาอุปไมยเป็นเครื่องมือในการสั่งสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่พระสาวก และพุทธบริษัท เพื่อเปรียบเทียบหลักธรรมกับสิ่งต่างๆ ที่เข้าใจยาก ลึกซึ้ง ให้สามารถเข้าใจได้ง่ายและเห็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกอย่างมากมาย ดังเช่น เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ธรรม ก่อนที่จะได้นำพระธรรมมาสอนแก่เวไนยสัตว์ พระองค์ทรงพิจารณาพระธรรมที่ตรัสรู้นั้นว่า ธรรมะเป็นเรื่องนามธรรมที่มีเนื้อหาหลักซึ่ง ยากที่จะเข้าใจได้โดยง่าย หลังจากนั้น พรหมได้อาราธนาให้พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเป็นลำดับ พระองค์ทรงรับคำพูลอาราธนา เพราะอาศัยพระกรุณาในหมู่สัตว์ ทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ได้เห็นสรรพสัตว์ผู้มีสติในตาน้อย มีสติในตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี ทรงจำแนกหมู่สัตว์อุปมาเหมือนดอกบัว 4 เหล่า (Thai Tipitaka/12/283/307-308) คือ (1) อุปมาเหมือนดอกบัวที่โผล่พ้นน้ำแล้ว (อุคฆฏัตถัญญ) (2) อุปมาเหมือนดอกบัวที่โผล่เสมอผิวน้ำ (วิปจิตถัญญ) (3) อุปมาเหมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ พร้อมทั้งจะบานในวันต่อไป (เนยยะ) (4) อุปมาเหมือนดอกบัวที่เพิ่งเกิด หรือมีโรคยังอยู่ใต้โคลนตม จมอยู่ในตม อาจตกเป็นอาหารของปลาและเต่า (ปทปรมะ) (Thai Tipitaka/4/8/14-15)

ครั้นทรงพิจารณาจำแนกหมู่สัตว์เช่นนี้แล้ว จึงทรงรับคำอาราธนาจากท้าวสหัมบดีพรหมว่า “ท่านท้าวมหาพรหม ประมัตถัสถรรพทั้งหลายทั้งปวงนั้น ตถาคตรู้แจ้งแล้วทั้งสิ้น แต่ตถาคตดำริว่า จะไม่แสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ ก็ด้วยสำคัญว่าจะลำบากเปล่า บัดนี้เมื่อท่านมาอาราธนาแล้ว ตถาคตก็จักแสดงพระสัทธรรม ขอหมู่สัตว์ทั้งหลายจงตั้งใจรับฟังเถิด” (Thai Tipitaka/4/9/14-15) เห็นได้ว่า พระมหากรุณาธิคุณ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณของพระพุทธเจ้าเต็มเปี่ยมไปด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาในหมู่สัตว์ จึงตัดสินใจพระทัยในการที่จะแสดงพระสัทธรรมให้หมู่ชนทั้งหลายได้รู้ตาม ในพุทธวิธีการสอน (Phra Dhammapitaka P.A. Payutto, 1999; Vannapok, 1999) พบว่าที่พระองค์ทรงใช้ทั้งวิธีการและเทคนิคการสอน เช่น จะอธิบายเรื่องที่เป็นนามธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรม พระองค์ก็ทรงใช้แนวทาง 3 แบบ คือ (1) การใช้อุปมาอุปไมย (2) การยกนิทานประกอบ และ (3) การใช้อุปกรณ์หรือสื่อการสอน ซึ่งทั้ง 3 แบบนี้ การใช้อุปมาอุปไมย เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยที่สุด สาเหตุที่ทรงใช้บ่อย เพราะอุปมาอุปไมยเป็นวิธีการสอนให้เข้าใจเรื่องที่เป็นนามธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรม เป็นคำเปรียบเทียบที่ช่วยขยายเรื่องนั้นๆ ให้กระจ่าง เป็นเครื่องมือที่สำคัญของนักเผยแผ่ทั้งหลายทั้งในอดีต และปัจจุบัน สอดคล้องกับอะมันสันและวิลเลียม (Emundson, 1988; William, 1989) ที่กล่าวว่า การใช้อุปมาประกอบการสอนเรื่องชีวิตเป็นสิ่งที่ดี เปรียบเหมือนเป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้ฟังได้เล่าเปรียบเทียบปัญหาที่เกิดขึ้นในตัวของเขาเอง การเล่านิยาย เปรียบเทียบกับตนเอง หรือการแต่งโคลงกลอนเปรียบเทียบ รวมถึงการเล่าเรื่องราวเปรียบเทียบสิ่งที่ตนเองคิดและสิ่งที่ปัญหา เป็นต้น

เป้าหมายในการสอนของพระพุทธองค์โดยวิธีการต่างๆ โดยเฉพาะอุปมาอุปไมยที่พระองค์ใช้สอนทรงมีพระประสงค์เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ความกระจำแจ้งในหลักธรรม และเพื่อความรู้อย่างยิ่ง ให้เกิดความสุขสันติ มีสามัคคี ไม่เบียดเบียนกันและกัน ทำให้เกิดสังคมแห่งการศึกษาอันเป็นมรรควิธีสู่ความสงบ โดยอาศัยสังฆธรรมอันประเสริฐ ได้แก่ อริยมรรคที่พระองค์ทรงประกาศว่า เป็นหลักคำสอนที่ประเสริฐสุดแก่ปวงชนทั้งหลาย สาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงสอนโดยผ่านอุปมาอุปไมยนั้น พระองค์ได้ทรงพิจารณาดูแนวโน้มสัจด้วยพุทธจักขุ ได้ทรงเห็นถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล มิได้ทรงใช้วิธีเดียวกันในการสอนบุคคลเป็นจำนวนมาก แต่ทรงคำนึงถึงสาเหตุทั้งเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสามารถ สังคม สิ่งแวดล้อม ภูมิศาสตร์ที่อยู่อาศัยของคนที่แตกต่างกันในสมัยนั้น ตลอดจนความเชื่อ ความศรัทธา และสภาพการอบรมเลี้ยงดูของแต่ละสถานที่ แต่ละครอบครัวที่แตกต่างกัน ทรงจำแนกระดับสติปัญญาของหมู่สัตว์ อุปมาเหมือนดอกบัว 4 เหล่าดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ผลการดำเนินชีวิตอย่างเข้าใจถ่องแท้ จะทำให้เกิดสติปัญญา สอดคล้องกับประทีปพิชทองกลาง และคณะ (Puchthonglang, 2016) ที่เสนอไว้ว่า คนที่เข้าใจชีวิตจะมีสติปัญญา มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท คือ ฟังเป็น ดูเป็น อยู่เป็น และกินเป็น อันจะเป็นปัจจัยนำมาสู่การพัฒนาความสามารถที่จะเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมในสังคมสารสนเทศและความก้าวหน้าทางวิทยาการทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

การเทศนาธรรมของพระพุทธองค์ ทำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพชัดเจน โดยไม่ต้องเสียเวลาอธิบายความให้อืดยาว อุปมาอุปไมยในพระสูตรต่างๆ ที่พระพุทธองค์ทรงนำมาเปรียบเทียบให้ผู้ฟังเข้าใจธรรมมีมากมาย ล้วนแต่ “คมคาย” พระองค์ทรงดำเนินไปอย่างมีจุดหมาย มีประโยชน์และเพื่อความสุขของมหาชน เนื่องจากคำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้ง เข้าใจยากนั้น ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็รูปธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้เนื้อความนั้นมีความหนักแน่นขึ้น ดังตัวอย่างที่พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

“ภูเขาศิลาล้วน เป็นแห่งที่บ่มไม่หวั่นไหว ด้วยแรงลม ฉันทิ บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่หวั่นไหว เพราะค่านินทาและสรรเสริญ ฉันทัน” (Thai Tipitaka/25/81/53) “เธอจงคบภิกษุที่เป็นกัลยาณมิตร มีอาชีพหมตจต ไม่เกียจคร้าน ควรทำการปฏิสันถาร และฉลาดในเรื่องมารยาท เพราะปฏิบัติตามคุณธรรม ดังกล่าวนั้น เธอก็จักมากด้วยความปราโมทย์ จักทำที่สุดแห่งทุกขได้” (Thai Tipitaka/25/376/150)

บทความวิจัยเชิงคุณภาพนี้ นำเสนอผลการศึกษาและพินิจนัยแห่งอุปมาชีวิตที่พระพุทธเจ้า พระโผตัสสวั เทวดา พระสาวกและพระสาวิกาก็ได้ตรัสและแสดงไว้ในพระสูตรต้นตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค นิทานวรรค ชนธวรรค สฬายตนวรรค มหาวรรคและในขุททกนิกาย ธรรมบท ผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และอธิบายนัยแห่งอุปมาชีวิตของผู้วิจัยเพื่อแสดงให้เห็นความจริงของชีวิตอย่างถ่องแท้ตามหลัก อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และความเป็นอสุภะ เพื่อประโยชน์แก่การนำไปพินิจเพื่อพัฒนาชีวิตของพุทธบริษัทต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ขอบเขตด้านเอกสาร คือ พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค นิทานวรรค ชันธวรรค สฬายตนวรรค มหาวรรคและในขุททกนิกาย ธรรมบท พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 1996) ขอบเขตเนื้อหา คือ อุปมาแห่งชีวิตที่พระพุทธเจ้า พระโผธิสัต์ว์ เทวดา พระสาวก และพระสาวิกาตรัสและแสดงไว้ 32 อุปมา โดยใช้การวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาในรอบของไตรลักษณ์ 3 คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และความเป็นอสุภะ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

การศึกษาและพินิจนัยแห่งอุปมาชีวิตในพระสุตตันตปิฎก ค้นพบว่า อุปมาแห่งชีวิตด้านอนิจจังมี 17 อุปมา อุปมาแห่งชีวิตด้านทุกขัง มี 5 อุปมา อุปมาแห่งชีวิตด้านอนัตตา มี 3 อุปมา และอุปมาแห่งชีวิตด้าน อสุภะ มี 8 อุปมา รวมทั้งหมด 32 อุปมา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. อุปมาแห่งชีวิต: ความเป็นอนิจจังของชีวิต

อุปมาแห่งชีวิตเพื่ออธิบายให้เห็นความเป็นอนิจจัง คือ หยดความลุ่มหลง มัวเมาในชีวิตไม่ประมาท ชีวิตเป็นของน้อย ด้วยเหตุ 2 ประการ คือ (1) ชีวิตเป็นของน้อยเพราะดำรงอยู่ช่วงเวลาเพียงเล็กน้อย (2) ชีวิตเป็นของน้อยเพราะมีคุณค่าเพียงเล็กน้อย ผู้มีปัญญาจึงไม่ควรประมาท ควรเร่งรีบละอสุภะ รีบเจริญกุศลพัฒนาชีวิตให้ได้รับประโยชน์สุขอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม โดยมี 17 อุปมาดังนี้

ตารางที่ 1 อุปมาที่แสดงความเป็นอนิจจังของชีวิต

ที่	อุปมา	นัยพินิจ
1	รอยมิดที่กรีดลงน้ำ	ชีวิตแตกดับไปได้โดยง่าย มีอยู่น้อย เพียงชั่วคราว ไม่มีใครที่จะมายับยั้งเอาไว้ได้ อาจตายได้โดยง่ายตาย ไม่ควรประมาทในชีวิต ควรจะใช้ชีวิตอย่างคุ้มค่าในขณะที่ชีวิตยังได้อยู่ ทำความเพียร สร้างกุศล ไม่ควรรอช้า พลัดวันประกันพรุ่ง
2	ชิ้นเนื้อมาไฟ	
3	แม่น้ำกระแสน้ำเชี่ยว	
4	เมล็ดที่ปลาลิ้น	
5	บุคคลผู้มีผ้าที่ถูกไฟไหม้	
6	หยาดน้ำค้างที่ยอดหญ้า	
7	ฟองน้ำ	
8	บ้านที่ถูกไฟไหม้	
9	น้ำในแม่น้ำน้อย	
10	ใบไม้จะหลุดจากขั้ว	
11	สนิมที่กัดกินเหล็ก	
12	ภาชนะดิน	
13	เส้นด้ายที่เขา กำลังทอ	
14	ห้วงน้ำที่เต็มฝั่ง	
15	น้ำไหลไปตามที่ลุ่ม	
16	เมล็ดผักกาดบนปลายเหล็กแหลม	
17	ฝูงปลาในน้ำน้อย	

สามารถอธิบายอุปมาและนัยพินิจเกี่ยวกับชีวิตแต่ละข้อดังนี้

1) รอยมิดที่กรีดลงน้ำเมื่อยกมีดขึ้นรอยก็หายไป พระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์ผู้หนึ่งว่า “พราหมณ์ รอยขีดในน้ำย่อมขาดหายไปอย่างรวดเร็ว คงอยู่ได้ไม่นาน แม้ฉันใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายที่เปรียบด้วยรอยขีดในน้ำ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นของเล็กน้อย รวดเร็ว ฯลฯ ไม่มีหรอก สัตว์ที่เกิดมาแล้วจะไม่ตาย” (Thai Tipitaka/23/74/168) อธิบายได้ว่า พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าชีวิตของมนุษย์มีน้อยนิด ไม่นาน ไม่ยั่งยืน หมดยังรวดเร็ว ประดุจบุคคลเอามีดกรีดลงในน้ำจนเกิดเป็นรอย แต่ก็เพียงระยะเวลาสั้นๆ พอยกมีดขึ้นจากน้ำรอยในน้ำนั้นก็หายไป ชีวิตก็อย่างนั้นเหมือนกัน บุคคลจึงไม่ควรประมาทในชีวิต

2) ขึ้นเนื่อนาไฟน่านไปก็เกรียมไหม้ พระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์ผู้หนึ่งว่า “พราหมณ์ ขึ้นเนื้อที่เขาใส่ไว้ในกระทะเหล็กที่ถูกไฟเผาตลอดทั้งวัน ย่อมหดหายไปอย่างรวดเร็ว คงอยู่ได้ไม่นาน แม้นใดชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายที่เปรียบด้วยขึ้นเนื้อ ก็ฉนั้นเหมือนกัน เป็นของเล็กน้อย รวดเร็ว ฯลฯ ไม่มีหรรอ สัตว์ที่เกิดมาแล้วจะไม่ตาย” (Thai Tipitaka/23/74/168) อธิบายได้ว่า เนื้อที่ถูกนำไปใส่ไว้ในกระทะเหล็กแล้วเผาด้วยไฟตลอดวัน ย่อมจะได้รับความร้อนจากไฟ เเผาไหม้ ทำให้เหือดแห้ง และไหม้เกรียมมลายหายไป ในที่สุดไม่สามารถทานทน คงรูปอยู่ได้ ชีวิตก็เช่นกันมียู่เฉพาะช่วงเวลา แล้วก็ถูกไฟคือ มรณะเผาไหม้ให้หมดไปเช่นเดียวกัน

3) แม่น้ำที่ไหลมาจากภูเขามาจากที่ไกลมีกระแสเชี่ยว พระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์ผู้หนึ่งว่า “พราหมณ์ แม่น้ำที่ไหลมาจากภูเขา มาจากที่ไกล มีกระแสเชี่ยวพัดสิ่งที่พาไปได้ ไม่มีขณะ เวลา หรือชั่วครู่ที่มันจะหยุด โดยที่แม่น้ำนั้นย่อมไหลบ่าเรื่อยไป แม้นใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายที่เปรียบด้วยแม่น้ำที่ไหลมาจากภูเขา ก็ฉนั้นเหมือนกัน เป็นของเล็กน้อย รวดเร็ว ฯลฯ ไม่มีหรรอ สัตว์ที่เกิดมาแล้วจะไม่ตาย” (Thai Tipitaka/23/74/168) อธิบายได้ว่า ความไม่เที่ยงของกระแสน้ำมีตลอดเวลา กล่าวคือ ไหลไปอยู่ตลอด โดยเฉพาะแม่น้ำที่ไหลมาจากภูเขา ก็ยังไหลเชี่ยว จะมีใครขอร้อง หรือห้ามปรามให้หยุดไหลแม้สักครู่เดียวก็ไม่สามารถทำได้ ชีวิตคนทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน เกิดขึ้นมาแล้วก็ไหลไปสู่ความแตกดับ ความตายอย่างรวดเร็ว ไม่ฟังต่อคำร้องขอ อ้อนวอนของผู้ใดเลยเหมือนกัน หรือแม้แต่จะขอร้องว่าชีวิตหยุดดำเนินไปสู่ความตายสักครู่เดียวก็ทำไม่ได้

4) เสลดที่ปลายลิ้นนำถมทิ้ง ไม่น่ายินดี พระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์คนหนึ่งว่า “พราหมณ์ บุรุษผู้มีกำลังอมก้อนเขพะไว้ที่ปลายลิ้นแล้ว พึงถมทิ้งไปโดยไม่ยากนัก แม้นใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายที่เปรียบด้วยก้อนเขพะ ก็ฉนั้นเหมือนกัน เป็นของเล็กน้อยรวดเร็ว ฯลฯ ไม่มีหรรอ สัตว์ที่เกิดมาแล้วจะไม่ตาย” (Thai Tipitaka/23/74/168) อธิบายได้ว่า แท้จริงชีวิตหมดไปเร็วมาก เปรียบได้กับก้อนเสลดที่ถูกบุรุษผู้มีกำลังถมให้พุ่งออกไปด้วยความรุนแรงเพราะความรังเกียจอย่างยิ่ง ไม่สามารถจะตั้งอยู่บนปลายลิ้นของบุรุษนั้นได้นาน ชีวิตคนทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน ถูกความทุกข์ ความตายพาพุ่งทะยานให้หมดไป ลื่นไปอย่างรวดเร็ว

5) บุคคลผู้มีผ้าที่ถูกไฟไหม้หรือมีศีรษะถูกไฟไหม้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ที่คิณฆาวาสถาราม ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย มรณัสสติที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ... คือ... พิจารณาเห็นว่า ปัจจัยแห่งความตายของเรามีมากแท้... บาปอกุศลที่เรายังละไม่ได้ ซึ่งจะพึงเป็นอันตรายแก่เราผู้จะตายในเวลากลางคืน... ในเวลากลางวันยังมีอยู่ ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความพยายาม... เพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้นเปรียบเหมือนบุคคลผู้มีผ้าที่ถูกไฟไหม้ หรือมีศีรษะถูกไฟไหม้ พึงทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ... เพื่อดับไฟที่ไหม้ผ้าหรือไฟที่ไหม้ศีรษะนั้น” (Thai Tipitaka/22/20/447-449) อธิบายได้ว่าการเปรียบชีวิตกับบุคคลผู้มีผ้าที่ถูกไฟไหม้ หรือมีศีรษะถูกไฟไหม้นั้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของชีวิต เป็นไปอย่างยิ่ง และต่อเนื่อง คือไม่แน่นอน ไม่อยู่ในความควบคุมของใคร หมดไปอย่างรวดเร็ว

6) หยาดน้ำค้างที่ยอดหญ้าดวงอาทิตย์ขึ้นมาก็ลอยหาย พระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์คนหนึ่งว่า “พราหมณ์ หยาดน้ำค้างที่ยอดหญ้า เมื่อดวงอาทิตย์ขึ้นก็เหือดแห้งไปอย่างรวดเร็วอยู่ได้ไม่นาน แม้ฉันใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายที่เปรียบด้วยหยาดน้ำค้าง ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นของเล็กน้อย รวดเร็ว มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมากบุคคลพึงรู้ด้วยปัญญา พึงทำกุศล พึงประพฤติพรหมจรรย์ ไม่มีหрок สัตว์ที่เกิดมาแล้วจะไม่ตาย” (Thai Tipitaka/23/74/168) อธิบายได้ว่า ชีวิตเป็นอนิจจัง คือ ไม่แน่นอนเสียเลย หมดไปอย่างรวดเร็ว หยาดน้ำค้างจะมีปรากฏก็แต่ขณะที่โดนแสงอาทิตย์เท่านั้น พอต้องแสงอาทิตย์แล้ว ก็ไม่อาจอยู่ได้ ระเหยหายไป

7) ฟองน้ำย่อมแตกหายไปอย่างรวดเร็ว พระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์คนหนึ่งว่า “พราหมณ์ เมื่อฝนเม็ดใหญ่ตก ฟองน้ำย่อมแตกหายไปอย่างรวดเร็ว คงอยู่ได้ไม่นาน แม้ฉันใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายที่เปรียบด้วยฟองน้ำ ก็ฉันนั้นเหมือนกันเป็นของน้อย รวดเร็ว มีทุกข์มากมีความคับแค้นมาก บุคคลพึงรู้ด้วยปัญญา พึงทำกุศลพึงประพฤติพรหมจรรย์ ไม่มีหрок สัตว์ที่เกิดมาแล้วจะไม่ตาย” (Thai Tipitaka/23/74/168) อธิบายได้ว่า การมองชีวิตที่ถูกต้อง คือการเห็นความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต ความไม่เป็นแก่นสาร ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น แต่ควรเห็นเป็นเพียงสิ่งที่มีอยู่ชั่วคราว เราเพียงอาศัยชีวิตในขณะที่มีอยู่ในการทำคุณงามความดีให้มากที่สุด เพราะว่าสุดท้ายชีวิตจะถึงกาลแตกดับไป ดุจฟองน้ำที่เกิดตอนฝนตก ไม่นานก็แตกสลายไป หมดไปในที่สุด

8) บ้านที่ถูกไฟไหม้แล้วย่อมเหลือแต่เถาเถา เทวดาตนหนึ่งกล่าวในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า “เมื่อเรือนถูกไฟไหม้แล้ว เจ้าของเรือนขนเอาภาชนะใดออกไปได้ ภาชนะนั้นย่อมเป็นประโยชน์แก่เขา ส่วนสิ่งของที่มีได้ขนออกไปย่อมถูกไฟไหม้ ฉันใด โลกถูกขราและมรณะเผาแล้ว ก็ฉันนั้น ควรนำออกด้วยการให้ทาน เพราะทานที่บุคคลให้แล้ว ชื่อนำออกไปแล้ว...” ทานที่บุคคลให้แล้วนั้นย่อมมีผลคือ ความสุขที่ยังมิได้ให้ ย่อมไม่มีผลอย่างนั้นโจรยังปล้นเอาไปได้ พระราชายังริบเอาไปได้ ไฟยังไหม้ได้หรือสูญหายไปได้อัน บุคคลจำต้องละร่างกาย พร้อมด้วยสิ่งของเครื่องอาศัยเพราะการตายจากไปผู้มีปัญญารู้ชัดดังนี้แล้ว ควรใช้สอยและให้ทาน ครั้นให้ทานและใช้สอยตามควรแล้วจะไม่ถูกติเตียน ย่อมเข้าถึงสถานที่ดีอันเป็นแดนสวรรค์ (Thai Tipitaka/15/41/57-58) อธิบายได้ว่า ชีวิตจะมีค่าก็ต่อเมื่อเจ้าของชีวิตฉลาด รู้จักนำชีวิตออกจากถูกเผาไหม้ คือพ้นจากไฟกิเลส แล้วใช้ชีวิตที่ปลอดภยันนั้นให้เป็นประโยชน์ เพราะหากไม่รู้จักนำชีวิตตนเองออกจากไฟกิเลส ปล่อยชีวิตไปตามกรรม ก็จะเหมือนเรือนที่ไฟไหม้ แล้วผู้เป็นเจ้าของนำของมีค่าออกมาไม่ทัน ทุกอย่างก็ถูกทำลายหมดคุณค่าไป

9) น้ำในแม่น้ำน้อยจะแห้งไป พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในคุทัฏฐกสูตรตนิทเทศว่า “มนุษย์มีอายุน้อย บุคคลผู้ฉลาดพึงดูหมิ่นชีวิตที่น้อยนั้น พึงเร่งประพฤติธรรมเหมือนคนถูกไฟไหม้ศีรษะ ฉะนั้น เพราะความตายจะไม่มาถึงไม่มี” “วันคืนล่วงเลยไป ชีวิตก็ใกล้หมดสิ้นไป อายุของสัตว์ทั้งหลายก็หมดสิ้นไป เหมือนน้ำในแม่น้ำน้อยจะแห้งไป ฉะนั้น” (Thai Tipitaka/23/74/168) อธิบายได้ว่า ชีวิตไม่เที่ยงแท้ ไม่เป็นแก่นสาร ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เป็นเพียงสิ่งที่มีอยู่ชั่วคราว เราเพียงอาศัยชีวิตในขณะที่มีอยู่ในการทำคุณงามความดี

ให้มากที่สุด เพราะว่าสุดท้ายชีวิตจะถึงกาลแตกดับไป ตั้งอยู่ได้ไม่นาน เพราะผู้ที่เกิดมาแล้วไม่ตายไม่มีผู้มีชีวิตยืนนาน ผู้นั้นก็อยู่ได้เพียงแค่ 100 ปี หรืออยู่ได้เกินกว่านั้นก็มีไม่มาก จะต้องตายไปในที่สุด

10) ใบไม้จะหลุดจากขั้ว (อ่อนแก่ ไม่แน่นอน) พระพุทธเจ้าตรัสกับบุตรของคนฆ่าโคผู้แก่เฒ่า ในโคฆาตกปุตตวัตถุว่า “บัดนี้ ท่านเปรียบเหมือนใบไม้เหลืองทั้งยมทูต มาปรากฏแก่ท่านแล้ว ท่านอยู่ใกล้ปากแห่งความเสื่อม และแม้แต่เสปียงเดินทางของท่านก็ยังไม่มียเลย” “ท่านนั้นจงทำที่พึ่งแก่ตนเอง จงรีบพยายามจงเป็นบัณฑิต ท่านขจัดมลทินได้แล้ว ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน จะเข้าถึงอริยมรรคอันเป็นทิพย์” (Thai Tipitaka/25/235-239/105-106) อธิบายได้ว่า ชีวิตเป็นอนิจจัง คือไม่แน่นอนเสียเลย หมดไปอย่างรวดเร็ว ใบไม้จะติดอยู่กับขั้วได้ก็แต่ขณะที่ยังอ่อนอยู่เท่านั้น พอแก่แล้ว ก็ไม่อาจอยู่ได้ ต้องหลุดร่วงไป ชีวิตก็เช่นกันมีน้อย มีอยู่ชั่วคราพร้อมจะหมดสิ้นไป เสื่อมสลายไป อยู่ตลอดเวลา

11) สนิมที่กัดกินเหล็กมันจะกัดกร่อนไปเรื่อยๆ พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลาย ในติสสเถรวัตถุว่า “สนิมเกิดขึ้นจากเหล็ก ครั้นเกิดขึ้นแล้ว ย่อมกัดเหล็กนั่นเอง ฉันทิ กรรมทั้งหลายของตน ย่อมนำคนผู้ประพฤติล่วงโรนา ไปสู่ทุกคติ ฉันทัน” (Thai Tipitaka/25/240/107) อธิบายได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงของชีวิตเป็นอนิจจังอย่างต่อเนื่อง คือไม่แน่นอนเหมือนสนิมที่กินเหล็ก มันจะถูกกัดกร่อนให้หมดไปอย่างช้าๆ

12) ภาชนะดินมีความแตกเป็นธรรมดาแตกสลายไปในที่สุด พระพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศล ในอัยยิกาสสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรคว่า “มหาบพิตร ขอนี้เป็นอย่างนั้น มหาบพิตร ขอนี้เป็นอย่างนั้น สัตว์ทั้งปวงมีความตายเป็นธรรมดา มีความตายเป็นที่สุด ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ มหาบพิตร ภาชนะดินชนิดใดชนิดหนึ่ง ทั้งดิบและสุก ภาชนะดินเหล่านั้นทั้งหมด มีความแตกเป็นธรรมดา มีความแตกเป็นที่สุด ไม่พ้นความแตกไปได้ แม้ฉันทิ มหาบพิตร สัตว์ทั้งปวงที่มีความตายเป็นธรรมดา มีความตายเป็นที่สุด ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ฉันทันเหมือนกัน” พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาต่อไปอีกว่า “สัตว์ทั้งปวงจักตาย เพราะชีวิต มีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายจักไปตามกรรมเข้าถึงผลบุญและบาป คือ ผู้ทำบาปจักไปนรก ส่วนผู้ทำบุญจักไปสวรรค์ เพราะฉะนั้น บุคคลควรทำกรรมดี สะสมไว้เป็นสมบัติในโลกหน้า เพราะบุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า” (Thai Tipitaka/28/106/198-199) อธิบายได้ว่า ความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต เป็นสิ่งที่แตกดับไปได้ง่าย ควรจะใช้ชีวิตอย่างคุ้มค่าในขณะที่ชีวิตยังได้อยู่ เพราะหากรอช้าเกินไป ชีวิตอาจถูกทำลายไปโดยเปล่าประโยชน์

13) เส้นด้ายที่เขากำลังทอ พระเตมีย์โพธิสัตว์ตรัสกับพระราชาองค์หนึ่งว่า “เมื่อเส้นด้ายที่เขากำลังทอ ช่างหูกทอไปได้เท่าใด ส่วนที่ต้องทอต่อไป โยมก็พึงทราบ ว่า เหลืออยู่น้อยเท่านั้นฉันทิ ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายก็ฉันทัน” (Thai Tipitaka/28/106/198-199) อธิบายได้ว่า อายุของสัตว์ทั้งหลายน้อย หมดเร็ว พลัน ไม่ตั้งอยู่นานได้ แตกสลายไป อยู่ตลอดเวลา บุคคลจึงควรตามรู้ความจริง ทำจิตใจให้เป็นอิสระไม่ตกเป็นทาสของความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเสื่อม และด้านเจริญ มองเห็นกฎอนิจจังด้วยปัญญา ย่อมไม่นำตนเข้าไปผูกพันกับสิ่งใด ชนิดที่ยอมตนลงเป็นทาส

14) ห่วงน้ำที่เต็มฝั่งย่อมพัดพาเอาต้นไม้ไปได้โดยง่าย พระเตมีย์โพธิสัตว์ตรัสกับพระราชาองค์หนึ่งว่า “ห่วงน้ำที่เต็มฝั่งเมื่อไหลไป ย่อมไม่ไหลกลับ ฉันทใด อายุของมนุษย์ทั้งหลายเมื่อผ่านไป ก็ย่อมไม่หวนกลับคืนฉันทนั้น ห่วงน้ำที่เต็มฝั่งย่อมพัดพาเอาต้นไม้ ที่เกิดอยู่ริมฝั่งให้หักโค่นไปฉันทใด สัตว์ทั้งปวงย่อมถูกขราและมรณะพัดพาไป ฉันทนั้น” (Thai Tipitaka/28/107-108/200) อธิบายได้ว่า ชีวิต คือความไม่แน่นอน ไม่นานก็หมดไป แดกสลายไปอยู่ตลอดเวลา บุคคลจึงควรทำจิตใจให้เป็นอิสระไม่ตกเป็นทาสของความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเสื่อม และด้านเจริญ มองเห็นด้วยปัญญาว่ามันเป็นเพียงการแสดงตัวของกฎอนิจจังเท่านั้น เอาจริงเอาจังกับมันไม่ได้

15) น้ำไหลไปตามที่ลุ่ม พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เพราะมีอายตนะ 6 เป็นปัจจัย ชนทั้งหลายที่แปรไปตามฉันทะ ย่อมเป็นไปไม่ขาดสาย เหมือนน้ำไหลไปตามที่ลุ่ม ฉะนั้น” (Thai Tipitaka/29/10/51-54) อธิบายได้ว่า ชีวิตของสัตว์มีน้อย หมดเร็ว ไม่ได้ตั้งอยู่นาน ดังนั้น บุคคลควรทำจิตใจให้เป็นอิสระ มองเห็นการแสดงตัวของอายตนะด้วยปัญญาว่า เอาจริงเอาจังกับมันไม่ได้ ย่อมไม่นำตนเข้าไปผูกพัน ยึดถือกับสิ่งใด แต่ต้องกลับเป็นผู้ใช้ประโยชน์ในสิ่งนั้นๆ ให้คุ้มค่าเท่าที่มันมีอยู่

16) เมล็ดผักกาดบนปลายเหล็กแหลม พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ชนทั้งหลายถึงการทรงตัวอยู่ไม่ได้ แดกไปแล้ว กองขันธในอนาคตก็นี่ไม่มี ส่วนขันธที่เกิดขึ้นแล้วในปัจจุบันก็ดำรงอยู่เหมือนเมล็ดผักกาดบนปลายเหล็กแหลม ฉะนั้น” (Thai Tipitaka/29/10/51-54) อธิบายได้ว่า ชีวิตและอายุของสัตว์ทั้งหลายมีน้อย เร็วพลัน ประดุจจะตายในวันนี้ พรุ่งนี้ ไม่อาจทราบได้ ความเปลี่ยนแปลงของชีวิตสัตว์ ไม่คงสภาพเดิมอยู่ตลอดกาล ย่อมหลุดลงไปได้ง่าย บุคคลไม่ควรตกเป็นทาสแห่งตัณหา เพราะสัตว์ที่เกิดขึ้นมาแล้วจะไม่ตายไม่มี

17) อายุของฝูงปลาในน้ำน้อย พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในขุททกนิกายชาดกว่า “จริงอยู่ จะเป็นชายหรือหญิงก็ตาม แม้ยังหนุ่มสาวก็ตาย เพราะฉะนั้น ใครเล่าจะพึงวางใจในชีวิตนั้นได้ว่า เรายังเป็นหนุ่มสาว อายุของคนเป็นของน้อย เพราะวันคืนล่วงไปๆ เปรียบเหมือนอายุของฝูงปลาในน้ำน้อย ความเป็นหนุ่มสาวในวัยนั้นจักทำอะไรได้” (Thai Tipitaka/28/101-102/198-199) อธิบายได้ว่า ชีวิตอยู่ได้ก็เพียงแค่ระยะเวลาน้อยนิด ความเป็นอนิจจังของชีวิต คือไม่แน่นอน ไม่นานก็หมดไป ย่อมจะแตกดับไปได้โดยง่าย ชีวิตก็เช่นกัน มีน้อย มีอยู่ชั่วคราวพร้อมจะหมดสิ้นไป แดกสลายไป อยู่ตลอดเวลา

สรุปได้ว่า นิยพินิจเพื่อความเข้าใจชีวิตอย่างถ่องแท้ด้านความเป็นอนิจจัง คือ หยุดความลุ่มหลงมัวเมาในชีวิต ให้เห็นชีวิตเป็นของน้อย ไม่ควรประมาทกล่าวคือ ชีวิตเป็นของน้อยด้วยเหตุ 2 ประการคือ (1) ชีวิตเป็นของน้อยเพราะดำรงอยู่ช่วงเวลาเพียงเล็กน้อย (2) ชีวิตเป็นของน้อยเพราะมีคุณค่าเพียงเล็กน้อยผู้มีปัญญาจึงไม่ควรประมาท ควรเร่งรีบละอกุศล รีบเจริญกุศลพัฒนาชีวิตให้ได้รับประโยชน์สุขอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

2. อุปมาแห่งชีวิต: ความเป็นทุกข์ของชีวิต

ความทุกข์เป็นคำสอนสำคัญเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมในเรื่องไตรลักษณ์ พระพุทธศาสนามองความทุกข์อย่างแยกย่อย ไม่ได้สอนให้เกลียดความทุกข์ แต่สอนให้กำหนดรู้ทุกข์ เพื่อจะหาทางพ้นให้ได้ ดังนั้น คำสอนในเรื่องทุกข์จึงมีมาก และการสอนโดยใช้อุปมาก็ถูกนำมาใช้อธิบายเรื่องทุกข์ มากเช่นกัน โดยอุปมาดังนี้

ตารางที่ 2 อุปมาที่แสดงความเป็นอนิจจังของชีวิต

ที่	อุปมา	นัยพินิจ
1	โคที่ถูกประหาร	ชีวิต คือ ความเป็นทุกข์ ย่อมได้รับความเจ็บปวด ไม่ว่าจะเป็นชีวิตของ พระราชาหรือของยากก็ตกอยู่ในวังวนแห่งความทุกข์เช่นเดียวกัน เพียงแต่คนทั่วไปมักจะไม่รู้ตัว พวกเขากลับหลงเพลินอยู่กับเรื่องกิน กาม เกียรติ เหมือนโคที่เขาพาไปสุที่ฆ่า ยังไม่รู้ตัว มัวเพลินเพลินกินหญ้าข้างทางอยู่
2	หัวผีที่ระบม	
3	คนถูกไฟไหม้ศีรษะ	
4	ผลไม้สุก	
5	ลูกศรที่มดตำ	

สามารถอธิบายอุปมาและนัยพินิจเกี่ยวกับชีวิตแต่ละข้อดังนี้

1) โคที่เขาพาไปสุที่ฆ่าเดินทางถึงหลักประหารก็ถูกฆ่าทันที พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสัลลสูตร ความว่า “ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่มีนิมิต ใครๆ รู้ไม่ได้ ทั้งลำบาก สิ้นชนิดเดียว และประกอบด้วยทุกข์... เมื่อพวกญาติ กำลังเพ่งมองดูอยู่ ราพันกันเป็นอันมากอยู่นั้นแหละว่า จงดูสัตว์แต่ละตนๆ ถูกความตายนำไปเหมือนโคที่ถูกพาไปสุที่ฆ่า ฉะนั้น...” (Thai Tipitaka/25/580, 586/641-642) อธิบายได้ว่า ความทุกข์เป็นภาวะที่เกิดอยู่มื่ออยู่ คู่กับสรรพสิ่งอันเป็นผลต่อเนื่องมาจากไตรลักษณ์ข้อแรก คือ อนิจจัง เมื่อสิ่งใดเป็นอนิจจัง สิ่งนั้นย่อมเป็นทุกข์อย่างแน่นอน ความทุกข์ก็จะโผล่ออกมาเล่นงานอยู่เสมอ แม้ความตายยังไม่มาถึงก็ยิ่งสร้างทุกข์ขึ้นมาเรื่อยๆ ตลอดเวลา และเมื่อถึงเวลาตายจริงๆ ก็ทุกข์มากที่สุด เพราะวางแผนในชีวิต แต่ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้เหมือน

2) หัวผี ที่เจ็บปวดร้าวระบม พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า “...ภิกษุทำรูปที่รู้แล้วให้ปรากฏอย่างนี้ พิจารณารูป คือ พิจารณาโดยความเป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นดุจหัวผี เป็นดุจลูกศร เป็นของลำบาก เป็นอาพาธ...” (Thai Tipitaka/29/107/325-327) อธิบายได้ว่า ความจริงของชีวิตที่ต้องเข้าใจให้ถูกต้องไม่ว่าจะเป็นในด้านของขั้น 5 หรือ อายตนะ 6 ก็ตาม ต่างก็เป็นทุกข์ ไม่ควรลุ่มหลงมัวเมาประมาทแต่ควรเห็นเป็นดุจหัวผีที่คอยสร้างความทุกข์ให้ตลอดเวลา ต้องหาทางรักษาเยียวยาให้หาย

3) คนถูกไฟไหม้ศีรษะ พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลาย ในชราสูตรตนิเทศว่า “มนุษย์มีอายุน้อย บุคคลผู้ฉลาดพึงดูหมิ่น ชีวิตที่น้อยนั้น พึ่งพึ่งประพตฺติธรรมเหมือนคนถูกไฟไหม้ศีรษะ ฉะนั้น เพราะความตายจะไม่มาถึงไม่มี” (Thai Tipitaka/29/39/142-146) อธิบายได้ว่า ความจริงของชีวิตที่ต้องเข้าใจให้ถูกต้องไม่ว่าจะเป็นในด้านของชั้น 5 หรือ อายุตะนะ 6 ก็ตาม ต่างก็เป็นทุกข์ ไม่ควรลุ่มหลงมัวเมาประมาท แต่ควรเห็นเป็นตุณคนที่ถูกไฟไหม้บนหัว ทำให้ได้รับความทุกข์ตลอดเวลา ควรรีบหาทางดับไฟเสียโดยเร็ว

4) ผลไม่สุขแล้วมีภัยจากการหล่นไปในเวลาเช้า พระพุทธเจ้าตรัสกับอุบาสกคนหนึ่งผู้โศกเศร้า เพราะบุตรตายในสัลลสูตรว่า “ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่มีนิมิตใดๆ รู้ไม่ได้ ทั้งลำบาก สิ้นนิตเดียว และประกอบด้วยทุกข์ วิธีที่สัตว์ผู้เกิดมาแล้วจะไม่ตายย่อมไม่มี แม้จะอยู่ไปจนถึงชรา ก็จะต้องถึงแก่ความตาย เพราะสัตว์ทั้งหลายมีความตายอย่างนี้เป็นธรรมดา สัตว์ที่เกิดมาแล้ว มีภัยจากความตายเป็นนิตย์เหมือนผลไม่สุขแล้วมีภัยจากการหล่นไปในเวลาเช้า ฉะนั้น” (Thai Tipitaka/25/580-582/641) อธิบายได้ว่า ชีวิตของคนเราเต็มไปด้วยความบีบคั้น ความพร่องความไม่สมบูรณ์ ความบีบคั้นนั้นทั้งภายในตนและภายนอกตน ความบีบคั้นภายในตนก็คือ ความปรารถนาของตนที่ไม่สมอยาก บีบคั้นตนเองให้เร่าร้อน ไม่รู้จักหยุดหย่อน นอกจากนี้ยังถูกบีบคั้นจากสิ่งภายนอกอีก เช่น คนที่มีอำนาจเหนือเรา ความยากจน ความหิวกระหาย เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นภัยคุกคามชีวิตให้ได้รับความทุกข์ตลอดเวลา

5) ถูกลูกศรคือกิเลสทิ่มตำ พระพุทธเจ้าตรัสกับอุบาสกคนหนึ่งผู้โศกเศร้าเพราะบุตรตาย ในสัลลสูตรว่า “บุคคลผู้แสวงหาความสุขแก่ตน ควรกำจัด ความคร่ำครวญ ความทะยานอยาก และโทษนั้นของตน ควรถอนลูกศรคือกิเลสของตน บุคคลผู้ถอนลูกศรคือ กิเลสได้แล้ว เป็นผู้ไม่มีตัณหาและทิฏฐิอาศัยถึงความสงบใจ ล่วงพ้นความเศร้าโศกได้ทั้งหมด ไม่มี ความเศร้าโศก ชื่อว่าดับกิเลสได้แล้ว” (Thai Tipitaka/25/598-599/644) อธิบายได้ว่า ชีวิตของคนเราเต็มไปด้วยความบีบคั้น ความพร่องความไม่สมบูรณ์ ความบีบคั้นนั้นมีทั้งภายในตนและภายนอกตน ความปรารถนาของตนที่ไม่สมอยาก บีบคั้นตนเองให้เร่าร้อนไม่รู้จักหยุดหย่อน เป็นเหมือนลูกศรทิ่มตำชีวิต ความทุกข์ทรมานใจก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น คนจึงไม่ควรยอมแพ้ ควรเร่งรีบหาทางถอนลูกศรออกให้ได้

สรุปได้ว่า นิยพินิจเพื่อความเข้าใจชีวิตอย่างถ่องแท้ด้านความทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องของความทุกข์เพราะเป็นคำสอนที่สำคัญมากในพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามองความทุกข์อย่างแยกขาด ไม่ได้สอนให้เกลียดความทุกข์ แต่สอนให้กำหนดรู้ทุกข์ เพื่อจะหาทางพ้นให้ได้ ดังนั้นคำสอนในเรื่องทุกข์จึงมีมากและการสอนโดยใช้อุปมาอุปไมยก็ถูกนำมาใช้อธิบายเรื่องทุกข์มากเช่นกัน

3. อุปมาแห่งชีวิต: ความเป็นอนัตตาของชีวิต

อนัตตา เป็นหนึ่งในไตรลักษณ์ พระพุทธศาสนามองความเป็นอนัตตาไว้อย่างแยกขาด ไม่ได้สอนให้เชื่อในความเป็นอนัตตา แต่สอนให้กำหนดรู้ในความเป็นอนัตตา เพื่อจะหาทางทำความเข้าใจให้ได้ ดังนั้นคำสอนในเรื่องอนัตตาก็มีมากเช่นกัน โดยมี 3 อุปมาดังนี้

ตารางที่ 3 อุปมาที่แสดงความเป็นอนิจจังของชีวิต

ที่	อุปมา	นัยพินิจ
1	พยับแดด	ชีวิตคือมายา ชีวิตเป็นของน้อย เพราะดำรงอยู่ช่วงเวลาเพียงเล็กน้อย และมีคุณค่าเพียงเล็กน้อย ส่งผลกระทบต่อจิตใจผู้ฝัน แต่พอตื่นขึ้นมาก็หาความจริงไม่ได้ ชีวิตของผู้คนก็เช่นกัน ผูกพันกับเรื่องราวมากมาย ทั้งดีทั้งร้าย สุดท้ายก็ถึงจุดจบ เมื่อก้าวเข้าสู่ความตาย
2	ความฝัน	
3	สายฟ้าแลบ	

สามารถอธิบายอุปมาและนัยพินิจเกี่ยวกับชีวิตแต่ละข้อดังนี้

1) พยับแดด ดุจมายา เห็นจริงแต่ไม่จริง พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตนกล่าวไว้ในมหาปชาบดีโคตมีเถรียาปทานว่า “นาติเตยน ร่ากายที่ปัจจัยปรุงแต่ง มีภาวะหวั่นไหว ปราศจากแก่นสาร เปรียบได้กับต้นกล้วยเช่นเดียวกับพยับแดด ซึ่งเป็นมายา ต่ำช้าไม่มั่นคง” (Thai Tipitaka/33/158/408) อธิบายได้ว่า แท้จริงชีวิตไม่เป็นแก่นสารมีสถานะที่หวั่นไหว เมื่อถูกปัจจัยปรุงแต่ง เป็นมายา เป็นของหลอกลวง ซึ่งผูกมัดมนุษย์ไว้ให้ติดอยู่ในวัฏฏะสงสาร เหมือนพยับแดด ไม่มีความเป็นของจริงใดๆ เลย

2) ความฝันเมื่อตื่นพลันก็หายไป พระพุทธเจ้าตรัสว่า “บุรุษย่อมสำคัญเบญจขันธ์ได้ว่า นี่ของเรา เบญจขันธ์นั้นบุรุษนั้นย่อมละไปเพราะความตาย บัณฑิตผู้เป็นพุทธมามกะ รู้ชัดโทษนี้แล้ว ไม่พึงน้อมไปเพื่อความยึดถือว่าเป็นของเรา” “บุรุษผู้ตื่นขึ้นแล้ว ย่อมไม่เห็นสิ่งที่เกี่ยวข้องด้วยความฝัน ฉะนั้น ใครๆ ย่อมไม่เห็นชนผู้เป็นที่รักซึ่งตายจากไปแล้ว ฉะนั้น” (Thai Tipitaka/29/41-42/149-153) อธิบายได้ว่า สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความฝันในที่นี้ คือ สิ่งที่มาปรากฏรวมกัน มาประชุมรวมกัน ให้ผู้ฝันเห็นเป็นเรื่องราวต่าง ๆ นานา เช่น บุรุษผู้หนึ่งฝันเห็นดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ มหาสมุทร ฯลฯ เป็นที่น่ารื่นรมย์ น่ายินดีมาก แต่เมื่อบุรุษนั้นตื่นขึ้นแล้วสิ่งต่างๆ ที่เห็นในฝันก็พลันมลายหายไป แม้เขาปรารถนาจะเห็นก็ไม่สามารถจะเห็นได้ ชีวิตก็เช่นกัน โลดแล่นไปตามบทบาทแห่งกรรมของแต่ละบุคคลจุลละครโรงใหญ่ จนถึงจุดสุดท้ายก็คือความตายความแตกดับของชีวิต ละครชีวิตก็พลันจบลง ไม่ยั่งยืน แน่นอน

3) สายฟ้าแลบ ไม่นานพลันหายไปลับตา พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ชีวิต อัตภาพ สุขและทุกข์ทั้งปวงเป็นธรรมที่ประกอบกันขึ้นชั่วขณะจิตเดียว ขณะย่อมหมุนไปอย่างรวดเร็ว... ขันธ์ทั้งหลายมาโดยสภาวะที่ไม่ปรากฏแตกทำลายไปแล้ว ก็ไปสู่สภาวะที่ไม่ปรากฏย่อมเกิดขึ้นและดับไป เหมือนสายฟ้าแลบในอากาศ ฉะนั้น” (Thai Tipitaka/29/10/48-54) อธิบายได้ว่า ชีวิตเป็นของมีน้อย ดำรงอยู่ได้ด้วยปัจจุบันขันธ์มีอายตนะ 6 เป็นปัจจัย และขันธ์ทั้งหลายก็มีความแตกทำลายปรากฏอยู่ข้างหน้า ที่สุดก็ถึงจุดแตกทำลายนี้อย่างรวดเร็ว เหมือนสายฟ้าแลบ มีปรากฏชั่วขณะเดียวแล้วก็หายไป ชีวิตก็เช่นเดียวกัน

สรุปได้ว่า นัยพินิจเพื่อความเข้าใจชีวิตอย่างถ่องแท้ด้านความเป็นอนัตตา พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องของความอนัตตา เพราะเป็นคำสอนที่สำคัญมากในพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นในทุกสรรพสิ่ง แม้แต่ในชีวิตของตนเอง ไม่สามารถบังคับ อ่อนหวาน หรือให้เป็นไปตามใจที่เราต้องการได้ สุดท้ายก็แตกดับไปตามกาลเวลา

4. อุปมาแห่งชีวิต: ความเป็นอสุภะของชีวิต

อุปมาแห่งชีวิตเพื่ออธิบายความจริงของชีวิตด้านอสุภะให้เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นของไม่งาม ไม่เป็นความเห็นที่วิปลาส โดยมี 8 อุปมาดังนี้

ตารางที่ 4 อุปมาที่แสดงความเป็นอนิจจังของชีวิต

ที่	อุปมา	นัยพินิจ
1	คลุมคู บ่อน้ำครำ ผีใหม่	ร่างกายคือที่ใส่สิ่งของสกปรก เป็นอสุภะ เมื่อพิจารณาโดยแยกกายแล้ว ผู้มีปัญญาตรองเห็นความเป็นจริงว่า ความเป็นอสุภะเป็นสัจจะอย่างหนึ่งของชีวิต หากไม่มีความยึดมั่นถือมั่น ความสุขจะเกิดขึ้นภายหลังการปล่อยวาง ย่อมเป็นความสุขอันบริสุทธิ์
2	ถุงหนัง	
3	หลุมคูในฤดูฝน	
4	ถุงหนังบรรจุศพ	
5	อุจจาระในส้วม	
6	เรือที่คร่ำคร่า	
7	ผีมีปากแผล 9 แห่ง	
8	ซากศพงู สุนัข มนุษย์	

สามารถอธิบายอุปมาและนัยพินิจเกี่ยวกับชีวิตแต่ละข้อดังนี้

1) หลุมคู-บ่อน้ำครำ-ผีใหญ่ พระพุทธเจ้าตรัสสอสุภกถาสอนพระเจ้ายกปะ ในกัปปเลระคาถาว่า “ร่างกายนี้เต็มไปด้วยของโสโครกและมลทินต่างๆ มีหลุมคูใหญ่เป็นที่เกิด เป็นดงบ่อน้ำคร่ำที่มีมานาน เป็นดงผีใหญ่ เป็นดงแผลใหญ่ เป็นกายเต็มไปด้วยหนองและเลือด เต็มไปด้วยหลุมคู มีน้ำไหลออกเป็นนิตย์ หลังของเน่าเสียออกอยู่ประจำ มองร่างกายให้เห็นเป็นอสุภะ มีเส้นเอ็นใหญ่ 60 เส้นรัดไว้ มีเครื่องฉาบทา คือเนื้อฉาบทาไว้ มีเสื้อคือหนังหุ้มห่อไว้ เป็นกายเปื่อยเน่า ไม่มีประโยชน์” (Thai Tipitaka/23/567-569/438) อธิบายได้ว่า ชีวิตในส่วนองร่างกายเป็นของน่าเกลียด สกปรก เปื่อยเน่า จะช่วยให้เรามองเห็นโลกและชีวิตตามความเป็นจริง ไม่หลงมกมายอยู่กับความลวงของมายาแห่งโลก ละความยึดมั่นในตัวตนอย่างมืดบอดอันเป็นรากเหง้าแห่งความชั่วทั้งหลาย กิเลสจะกร่อนให้คอดักว่ไปทีละน้อย เมื่อมาพิจารณาเห็นร่างกายเป็นอสุภะด้วยปัญญา

2) อุทฺธงฺ พระตาลปฏฺฐเณรกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย เพื่อหวังจะจำแนกแสดงโยนิโสมนสิการโดยประการต่างๆ ด้วยภาษิตเหล่านี้ในตาลปฏฺฐเณรคาถาว่า “จิต เรามั่นคงแล้ว ท่านจะทำอะไรได้ เราไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อำนาจท่าน คนไม่พึงแต่ต้องอุทฺธงฺ มีปากสองข้างน่าตึก ร่างกายที่เต็มไปด้วยของไม่สะอาดต่างๆ หลังของไม่สะอาดออกจากปากแผลทั้งนั้น” (Thai Tipitaka/26/1137/525) อธิบายได้ว่า ร่างกายคือที่ใส่สิ่งของสกปรก เป็นอสุภะ เมื่อพิจารณาโดยแยบคายแล้ว ผู้มีปัญญาตรองเห็นความเป็นจริงว่า ความเป็นอสุภะเป็นสัจจะอย่างหนึ่งของชีวิต หากไม่มีความยึดมั่นถือมั่น ความสุขจะเกิดขึ้นภายหลังการปล่อยวาง ย่อมเป็นความสุขอันบริสุทธิ์

3) หลุมคุณฺโณฤตฺถพน พระมหาโมคคัลลนเถระกล่าวสอนหญิงแพศยา เพื่อหวังจะจำแนกแสดงโยนิโสมนสิการ โดยประการต่างๆ ด้วยภาษิตเหล่านี้ในโมคคัลลนเถระคาถาว่า “หากคนพึงรู้ถึงเรือนร่างของเธอเหมือนที่ฉันรู้ ก็จะไม่พึงเว้นเสียห่างไกล เหมือนคนรักความสะอาด เห็นหลุมคุณฺโณฤตฺถพนก็หลีกเลี่ยงห่างไกล” (Thai Tipitaka/26/1156/529) อธิบายได้ว่า ร่างกายเป็นของเป็นอสุภะ การเรียนรู้และการนึกคิดบ่อยๆ ถึงหลักอสุภะนี้ จะช่วยให้ชีวิตแจ่มใส ผาสุก ไม่ถูกเผาลนให้เราร้อนด้วยไฟ คือ ราคะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ชีวิตได้พบกับความสงบเย็น ซึ่งค่อนข้างยึดมั่นถือมั่น

4) อุทฺธงฺบรรจุศฺพ พระนางสุเมธาเถรีกล่าวกับพระชนกชนนี เพื่อหวังจะจำแนกแสดงโยนิโสมนสิการ โดยประการต่างๆ ด้วยภาษิตเหล่านี้ในสุเมธาเถรีคาถาว่า “กายที่เปื่อยเน่าเหมือนหมู่นอนไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็นพุ่งไป น่าสะพรึงกลัว เป็นดุจอุทฺธงฺ บรรจุศฺพ เต็มด้วยของไม่สะอาด ไหลออกอยู่เนื่องๆ ซึ่งคนเขลายึดถืออยู่” (Thai Tipitaka/26/568/631) อธิบายได้ว่า ร่างกายเป็นอสุภะ คือ ไม่สวย ไม่งาม สะสมไว้แต่ของสกปรกโสโครก มีสิ่งปฏิกูลไหลออกจากทวารทั้งเก้า มีช่องตา ช่องหู ช่องจมูก เป็นต้น เป็นที่อาศัยแห่งสัตว์เล็กสัตว์น้อย เป็นป่าช้าแห่งซากสัตว์นานาชนิด เป็นรังแห่งโรค เป็นที่เก็บบุตรและภริยา ซึ่งหากไม่ทำความสะอาดแค่หนึ่งวัน ก็จะมีปรากฏกลิ่นเหม็น เป็นที่น่าขยะแขยง เมื่อพิจารณาให้เห็นตามนี้แล้วก็จะช่วยให้เรามองเห็นตามความจริงแท้ แล้วจะไม่ยึดติดในกายนี้

5) อุจฺจาระในสัวม พราหมณ์ชื่อสุเมธะ อยู่ในกรุงอมรวตี ผู้มีทรัพย์มาก ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทฺธเจ้าพระนามว่า สุเมธพุทฺธเจ้าได้กล่าวภาษิตเหล่านี้ในสุเมธกถาว่า “เอาเถิดเราควรเป็นผู้ไม่มีความห่วงใยไม่มีความต้องการ ละทิ้งร่างกายที่เปื่อยเน่า เต็มไปด้วยซากศพต่างๆ นี่ไปเสีย ฉันทัน คนปลดปล่อยซากศพที่น่ารังเกียจที่ผูกไว้ที่คอ แล้วไปอยู่เป็นสุขอย่างเสรีตามลำพังตน ฉันทใด เราไม่มีความห่วงใยไม่มีความต้องการละทิ้งร่างกายที่เปื่อยเน่าเป็นที่รวมซากศพต่างๆ นี่ไปเสีย ฉันทัน คนขายหญิงถ้อยอุจฺจาระลงในสัวม แล้วละทิ้งสัวมไปไม่มีความห่วงใย ไม่มีความต้องการ ฉันทใด เราจักละทิ้งร่างกายที่เต็มไปด้วยซากศพต่างๆ นี่ไปเสียดูคนถ้อยอุจฺจาระ (ลงในสัวม) แล้วละทิ้งสัวมไป ฉันทัน” (Thai Tipitaka/33/19-22/570-571) อธิบายได้ว่า การมองเห็นร่างกายตามความเป็นจริง เป็นสิ่งปฏิกูล เต็มไปด้วยกลิ่นเหม็น น่าขยะแขยง เป็นการเรียนรู้และการนึกคิดพิจารณาอยู่บ่อยๆ จะทำให้จิตสงบ ผ่องใส เป็นสุขปราศจากสิ่งรบกวน สามารถก้าวไปถึงการทำการต่างๆ ที่เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ช่วยสร้างเสริมจิตสรสสภาพแวดล้อม ซึ่งปิดกั้นโอกาสแห่งความชั่วร้าย เพิ่มพูนโอกาสแห่งการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติกิจเพื่อความดีงาม หรือคุณค่าที่ยิ่งๆ ขึ้นไป

6) เรื่องที่คร่ำคร่า พรหมณ์ชื่อสุเมธะ อยู่ในกรุงอมรวดี ผู้มีทรัพย์มาก ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่าสุเมธพุทธเจ้าได้กล่าวภาสิตเหล่านี้ ในสุเมธกถาว่า “เจ้าของเรื่องทั้งเรื่องที่คร่ำคร่า ชำรุด น้ำไหลเข้าได้ไปอย่างไม่มี ความห่วงใย ไม่มีความต้องการ ฉันทใด เราจักละทิ้งร่างกายนี้ที่มีทวาร 9 มีช่องไม่สะอาด ไหลออกอยู่เป็นนิตย์ไปเสีย ดูกเจ้าของเรื่องละทิ้งเรื่องที่คร่ำคร่าไป ฉันทนั้น” (Thai Tipitaka/33/23-24/570-571) อธิบายได้ว่า ร่างกายเป็นของพุ่มพอง ต้องดำเนินชีวิตโดยไม่ประมาท มีความพากเพียร มีสติเป็นเครื่องเร้าเตือน และควบคุมถึงสิ่งที่จะต้องละเว้นและสิ่งที่จะต้องทำ ใส่ใจที่จะเว้น และทำให้สำเร็จ มองเห็นความสำคัญของกาลเวลา กิจกรรม และเรื่องราวทุกอย่าง แม้ที่เล็กน้อย ไม่ยอมให้ไหลไป ปลั่งพลาดไป ในทางเสื่อมเสียและไม่ทอดทิ้งโอกาส สำหรับความดีงาม ความเจริญ เร่งรัดก้าวหน้าไปในทางที่ดำเนินสู่จุดหมาย หรือในทางแห่งความดีงามไม่หยุดยั้ง และคิดเตรียมการโดยรอบคอบ อันจะเป็นเหตุให้สิ่งดีงามนั้นดำรงอยู่ได้นานและบังเกิดประโยชน์แก่ทั้งตนเองและผู้อื่นมากที่สุด

7) ฝีมืปากแผล 9 แห่ง พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลาย ในคัมภีรสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย ฝีมืที่เกิดขึ้นมาได้หลายปี มีปากแผลที่ไม่แตก 9 แผล เป็นแดนไหลออกแห่งทุกสิ่ง ไหลออกแต่สิ่งที่ไม่สะอาด ไหลออกแต่สิ่งที่มีกลิ่นเหม็น ไหลออกแต่สิ่งที่น่ารังเกียจ เป็นแดนไหลเข้าแห่งทุกสิ่ง ไหลเข้าแต่สิ่งที่ไม่สะอาด ไหลเข้าแต่สิ่งที่มีกลิ่นเหม็น ไหลเข้าแต่สิ่งที่น่ารังเกียจ แม้ฉันทใด” “ภิกษุทั้งหลาย คำว่า “ฝีมื” นี้เป็นชื่อของกายที่สำเร็จมาจากมหาภูตรูป 4 นี้ที่มีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด เติบโตมาด้วยข้าวสุกและขนม มีความไม่เที่ยง มีการไล่ทา ปีบขนาดแตกสลายและกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา กายนั้นมีปากแผลที่ไม่แตก 9 แผล เป็นแดนไหลออกแห่งทุกสิ่ง ไหลออกแต่สิ่งที่ไม่สะอาด ไหลออกแต่สิ่งที่มีกลิ่นเหม็น ไหลออกแต่สิ่งที่น่ารังเกียจ เป็นแดนไหลเข้าแห่งทุกสิ่ง ไหลเข้าแต่สิ่งที่ไม่สะอาด ไหลเข้าแต่สิ่งที่มีกลิ่นเหม็น ไหลเข้าแต่สิ่งที่น่ารังเกียจ ฉันทนั้น ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เธอทั้งหลายควรเพียรหน่ายในกายนี้” (Thai Tipitaka/23/15/464) อธิบายได้ว่า ร่างกายเป็นอสุภะ น่าเกลียด น่ากลัว มีการแตกสลายและกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา การเรียนรู้ซึ่งหลักอสุภะนี้ อันจะช่วยให้จิตใจแจ่มใส ไม่ถูกเผลอลนให้เร้าร้อนด้วยไฟ คือราคะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ชีวิตก็จะได้พบกับความสงบเย็น มีปัญญาตรองเห็นความเป็นจริง

8) ชากศพง-สุนัข-มนุษย์ พระอานนท์เถระกราบทูลพระพุทธเจ้าถึงเรื่องที่จำนวนภิกษุทั้งหลายลดน้อยลงในปาราชิกกัณฑ์ว่า “จริงพระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสสอนอสุภกัมมัฏฐาน ทรงพรรณนาคุณอสุภกัมมัฏฐาน ตรัสสรรเสริญการเจริญอสุภกัมมัฏฐาน ตรัสพรรณนาคุณอสุภสมาบัติเนื่องๆ แก่ภิกษุทั้งหลายโดยประการต่างๆ และภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า “พระผู้มีพระภาคตรัสสอนอสุภกัมมัฏฐาน ทรงพรรณนาคุณอสุภกัมมัฏฐาน ตรัสสรรเสริญการเจริญอสุภกัมมัฏฐานตรัสพรรณนาอสุภสมาบัติเนื่องๆ โดยประการต่างๆ ” จึงพากันประกอบความเพียรในการเจริญอสุภกัมมัฏฐานหลายประการ กระทั่งเกิดความรู้สึกรู้สึกอึดอัด เพื่อย่อย รังเกียจร่างกายของตน เหมือนชายหรือหญิงที่เป็นหนุ่มเป็นสาวชอบแต่งตัวอาบน้ำสระเกล้า มีชากศพงชากศพงสุนัขหรือชากศพมนุษย์ มาติดอยู่ที่คอ เกิดความรู้สึกรู้สึกอึดอัด เพื่อย่อย รังเกียจภิกษุเหล่านั้นจึงฆ่าตัวตายเองบ้าง ใช้กันและกันให้ฆ่าบ้าง ภิกษุบางกลุ่มพากันไปหาตาเถรนิคคัณทิกะบอกว่า “ขอโอกาสหน่อยเถิด ท่านช่วยฆ่าพวกอาตมาที่เถิด บาตรและจีวรนี้จักเป็นของท่าน” ตาเถรนิคคัณทิกะ

รับจ้างเอาบาตรและจีวร จึงฆ่าภิกษุวันละ 1 รูปบ้าง ฯลฯ วันละ 60 รูปบ้าง ขอประทานพระวโรกาส ขอพระองค์โปรดตรัสบอกวิธีอื่นที่ภิกษุสงฆ์จะพึงดำรงอยู่ในอรหัตตผลเถิด พระพุทธเจ้าข้า” (Thai Tipitaka/ 1/164/136) อธิบายได้ว่า ร่างกายเป็นเหมือนเรือน ซึ่งสร้างด้วยโครงกระดูกมีหนังและเลือดเป็นเครื่องฉาบทา ที่มองเห็นเปล่งปลั่งผุดผาดนั้นเป็นเพียงผิวหนังเท่านั้น เหมือนมองเห็นความงามแห่งหีบศพอันวิจิตรตระการตา ผู้ไม่รู้ก็ติดในหีบศพนั้น แต่ผู้รู้เมื่อทราบว่าเป็นหีบศพ แม้ภายนอกจะวิจิตรตระการตาเพียงไรก็หาพอใจยินดีไม่ เพราะทราบว่าภายในแห่งหีบอันสวยงามนั้นมีสิ่งปฏิกูลอันพึงรังเกียจ เมื่ออบรมจนเกิดปัญญาบริสุทธิ์ รู้แจ้งชัดตามสภาพความเป็นจริง ก็จะช่วยให้จิตนั้น สงบมั่นคง บริสุทธิ์ผ่องใสยิ่งขึ้น และส่งผลออกไปในการ ดำเนินชีวิต คือ ทำให้วางใจ วางท่าที มีความสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ไม่เอนเอียง ไม่มีกิเลส แอบแฝง

บทสรุป

อุปมาแห่งชีวิตในพระสูตรตันตปิฎก แสดงให้เห็นว่า กฎธรรมดาสามัญของธรรมชาติ ซึ่งไม่มีผู้ใดสามารถหลีกเลี่ยงได้พ้น แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) อนิจจัง หมายถึง ความเป็นของไม่เที่ยง (2) ทุกขัง หมายถึง ความทุกข์ (3) อนัตตา หมายถึง ความไม่ใช่อัตตาของเรา และให้เห็นร่างกายเป็นของไม่งาม คือ อสุภะ กายนี้เป็นสิ่งปฏิกูล ฟันหัก ผมหงอก หนังหดเหี่ยวหย่อนยาน มีอาการทรุดโทรมให้เห็นอย่างเด่นชัด เหมือนเกวียนที่ชำรุดแล้วชำรุดอีก ได้อาศัยแต่ไม้ไผ่มาซ่อมไว้ ผูกกระหนาบคาบค้ำไว้ จะยืนนานไปได้สักเท่าใด การแตกสลายย่อมจะมาถึงเข้าสักวันหนึ่ง จึงควรมีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่ควรยึดติดในสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย กายอันเปื่อยเน่านี้ ไม่สะอาด มีสิ่งสกปรกไหลเข้าไหลออกอยู่เสมอ ร่างกายนี้ไม่นานนัก จะนอนทับถม แผ่นดิน ร่างกายนี้เมื่อปราศจากวิญญาณครองแล้ว ก็ถูกทอดทิ้งเหมือนท่อนไม้ที่ไร้ค่าที่เขาทิ้งแล้วโดยไม่ยิตติ สะสมไว้แต่ของสกปรกโสโครก มีสิ่งปฏิกูลไหลออกจากทวารทั้งเก้า มีช่องหูช่องจมูก เป็นต้น เป็นที่อาศัยแห่งสัตว์เล็กสัตว์น้อย เป็นป่าช้าแห่งซากสัตว์นานาชาติ เป็นรังแห่งโรค เป็นที่เก็บมูลและกรีส อุปมาเหมือนถุงหนังซึ่งบรรจุเอาสิ่งโสโครกต่างๆ เข้าไว้แล้วซึมออกมาเสมอๆ เจ้าของกายจึงต้องชำระล้างขัดถูวันละหลายๆ ครั้งหากไม่ได้ชำระล้างเพียงวันเดียว กลิ่นเหม็นก็ปรากฏเป็นที่รังเกียจ เป็นของน่าขยะแขยงเหมือนเรือนซึ่งสร้างด้วยโครงกระดูก มีหนังและเลือดเป็นเครื่องฉาบทาที่มองเห็นเปล่งปลั่งผุดผาดนั้น เป็นเพียงผิวหนังเท่านั้น เหมือนมองเห็นความงามแห่งหีบศพอันวิจิตรตระการตา ผู้ไม่รู้ก็ติดในหีบศพนั้น แต่ผู้รู้เมื่อทราบว่าเป็นหีบศพ แม้ภายนอกจะวิจิตรตระการตาเพียงไร ก็หาพอใจยินดีไม่ เพราะทราบว่าภายในแห่งหีบอันสวยงามนั้น มีสิ่งปฏิกูลอันพึงรังเกียจ เมื่อศึกษาการใช้อุปมาอุปไมยก็จะพบว่า ใช้เพื่อต้องการให้ผู้ฟังเข้าใจหลักความจริง เกี่ยวกับชีวิต อันเป็นไปตามสาระสำคัญที่กล่าวแล้วข้างต้น คือ ให้เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และเห็นสิ่งที่ไม่งามว่าไม่งามได้ชัดเจนและง่ายขึ้น ส่วนรายละเอียดที่ว่า เห็นพระไตรลักษณ์ คือ เห็นอย่างไร และเมื่อเห็นพระไตรลักษณ์แล้วจะได้รับผลอะไรนั้นเป็นเรื่องของโยนิโสมนสิการตามกำลังปัญญาของแต่ละคน

References

- Emundson. E. (1988). The use of Metaphor and Drawings in Case Conceptualization. *Journal of Counselling and Development*, 66(8), 391-393.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.
- Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto). (1999). *Buddhist Methods of Teaching*. Bangkok: Dhammathamkusolchit foundation.
- Puchthonglang P., Puchthonglang Y. (2016). Learning Provision Model for Develop Right Consumption Behavior Based on the Philosophy of Sufficiency Economy for Adolescents. *Journal of MCU Peace Studies*, 4(2), 17-37.
- Vannapok S. (1999). *Buddhist Methods in Tipitaka*. Bangkok: Amarin Printing & Publishing Public Company Limited.
- William J. Lyddon. (1989). Rood Metaphor Theory : A Philosophical Framework for Counseling and Psychotherapy. *Journal of Counseling and Development*, 6(8), 11-19.